

JERZY GOCKO SDB

KOŚCIÓŁ *VATICANUM II* I JEGO EKLEZJOLOGIA
PRÓBA RETROSPEKCJI Z PERSPEKTYWY 50 LAT *GAUDIUM ET SPES*
(II)

THE CHURCH OF *VATICANUM II* AND ITS ECCLESIOLOGY
AN ATTEMPT AT INTROSPECTION FROM THE PERSPECTIVE OF 50 YEARS OF *GAUDIUM ET SPES*
(II)

A b s t r a c t. The article is a continuation of a greater research project whose subject it is to look at the ecclesiology of the Second Vatican Council II. Carrying it out is occasioned by the fiftieth anniversary of the recent Ecumenical Council (1962-1965), and especially by the anniversary of the publication of the Pastoral Constitution *Gaudium et spes*.

The second part of the triptych puts the very Constitution *Gaudium et spes* in the center of the studies, focusing first of all on the history of its edition; the history full of dramaturgy and unexpected turnabouts. Analyzing particular stages allows grasping the significance of the breakthrough that has happened in those – important for the further history of the Church – events.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: Vatican Council II, ecclesiology, Constitution *Gaudium et spes*.

Rok Pański 2015 jest czasem, w którym Kościół powszechny obchodzi półwiecze zakończenia ostatniego soboru powszechnego. Sobór Watykański II (1962-1965) był bez wątpienia największym wydarzeniem eklezjalnym ubiegłego stulecia. Stał się początkiem głębokich przemian, źródłem nieustannej inspiracji dla teologii i posłannictwa Kościoła, a także najbardziej miarodajnym programem jego wszechstronnej odnowy oraz drogowskazem dla Kościoła-

ła wkraczającego w trzecie milenium. Ostatnim dokumentem na nim przyjętym była, podpisana 7 grudnia 1965 r. przez Pawła VI, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*.

Poniższe studium, jako druga część tryptyku poświęconego eklezjologii Soboru Watykańskiego II, a podjętego w kolejnych tomach „Roczników Teologicznych”, w centrum naukowych rozważań stawia samą Konstytucję *Gaudium et spes*, ogniskując się przede wszystkim na historii jej redakcji; historii pełnej dramaturgii i nieoczekiwanych zwrotów, co z perspektywy czasu jawi się jako zrozumiałe. Proces bowiem dojrzewania u Ojców Soboru nowego sposobu postrzegania Kościoła w świecie współczesnym potrzebował czasu. Przedpole do jej powstania było przygotowane dzięki opisanym w poprzedniej części procesom sięgającym jeszcze do Soboru Watykańskiego I, których następstwem było budzenie się nowej samoświadomości eklezjologicznej Kościoła. Wykuwała się ona równolegle na dwóch wzajemnie się dopełniających płaszczyznach: nauczania papieskiego i refleksji teologicznej. To właśnie nauczanie papieża stulecia poprzedzającego Sobór Watykański II oraz badania naukowe wielu wybitnych teologów tamtego okresu stały się środowiskiem, z którego zrodziła się soborowa odnowa eklezjologii, a także obie eklezjalne konstytucje¹.

Zwieńczeniem rozpoczętych w XIX wieku i kontynuowanych zwłaszcza po I wojnie światowej procesów, które stały się osnową rozważań pierwszej części, była przede wszystkim Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*. To ona stała się pierwszą odsłoną samoświadomości Kościoła, będącej następstwem wytrwałego poszukiwania odpowiedzi na pytanie: *Quid dicis de te ipsa, Ecclesia Christi?* Wskazując na jej nowość, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na to, że wypływa ona z odważnego powrotu do źródeł: Pisma Świętego, nauczania Ojców Kościoła i z wypowiedzi Magisterium Kościoła. Za przyjętą metodologią kryła się określona intencja: Sobór stanął na stanowisku niesankcjonowania swoim autorytetem poszczególnych orientacji czy tradycji teologicznych, lecz swoje zadanie doktrynalne widział głównie w autentycznym przekazie prawd Objawienia².

---

¹ Por. J. GOCKO. *Kościół Vaticanum II i jego eklezjologia. Próba retrospekcji z perspektywy 50 lat „Gaudium et spes”* (I). „Roczniki Teologiczne” 61:2014 z. 3 s. 135-157.

² Por. B.M. PRZYBYLSKI. *Układ i język Konstytucji dogmatycznej o Kościele*. „Ateneum Kapłańskie” 57:1965 t. 68 s. 268-269; A. KUBIŚ. *Wprowadzenie do „Lumen gentium” – Konstytucji dogmatycznej o Kościele*. W: *Idee przewodnie soborowej Konstytucji o Kościele*. Red. S. Grzybek. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1971 s. 43.

Dla Ojców Soboru Kościół jawi się przede wszystkim jako *mysterium* – tajemnica, a więc jako rzeczywistość stanowiąca swoiste przedłużenie niezgłębionej tajemnicy wcielonemu Bogu, która na zawsze pozostanie terenem nieustannych ludzkich poszukiwań. Bł. Paweł VI, wyjaśniając pojęcie misteryjności Kościoła, zwrócił uwagę na to, że Kościół jest rzeczywistością ukrytą, którą do głębi przenika obecność Boga. U podstaw soborowego określenia Kościoła jako *mysterium* leży biblijne rozumienie tego słowa odnoszące się do *mysterium* zbawienia w Bogu przez Chrystusa. Kościół w nim uczestniczy; jest sakramentem, czyli znakiem i narzędziem zjednoczenia ludzi z Bogiem.

W perspektywie Kościoła-*mysterium* widać niemożność skonstruowania definicji Kościoła, będącej w stanie objąć całą różnorodną treść, jaką tworzy prawda o Kościele. Jest ona na tyle wielopłaszczyznowa, bogata i do tego stopnia zróżnicowana, że wszelkie próby podania wyczerpujących określeń Kościoła narażone są z góry na pozostawienie poza jej obrębem jakiegoś istotnego elementu ją tworzącego. Niebezpieczeństwo to potęguje zawarcie w rzeczywistości Kościoła swobodnego prawa, jakim jest zasada paradoksu, związana z istnieniem w tajemnicy Kościoła elementów diametralnie różnych, niekiedy wręcz przeciwstawnych. Kościół Jezusa Chrystusa jest Boski i ludzki, widzialny i niewidzialny, władzy i ducha, niebieski i ziemski, historyczny i eschatologiczny, wieczny i czasowy zarazem³. Kościół jest i musi zawsze pozostać niepojętym paradoksem dwóch światów, nieskończonego świata wszechmocy Boga i ograniczonego świata człowieka. I żaden z tych dwóch towarzyszących sobie aspektów nie może zostać pominięty. Ta gra przeciwieństw jest tylko prostą konsekwencją dwoistej struktury Kościoła. To potwierdza raz jeszcze, że ostatecznie Kościół jest tajemnicą, a więc rzeczywistością stanowiącą przedłużenie niezgłębionej tajemnicy wcielonemu Bogu i dlatego jest on terenem nieustannych poszukiwań, który dla umysłu ludzkiego na zawsze pozostanie nie w pełni zgłębiony.

Szukając prawdy o Kościele Ojcowie Soboru nie mogli także pominąć w swoich rozważaniach relacji Kościoła do świata, historii i wspólnoty. Na Soborze rzeczywistości te pojawiły się w świadomości Kościoła na nowo, na innym poziomie niż przedtem. Ich wyrazem stała się Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, której proces powstania stanie się – jak już wspomniano – głównym przedmiotem dalszych analiz. Należy ją jednak odczytywać zawsze ściśle z Konstytucją *Lumen gentium*. Pierwsza ukazuje Kościół jako znak i sakrament obecności Boga

---

³ Por. JAN PAWEŁ II. *Przekroczyć próg nadziei*. Lublin: RW KUL 1994 s. 134.

wśród narodów, druga zaś jest wyrazem samoświadomości Kościoła oraz próbą opisanego jego istoty⁴.

Pomijając chęć uczczenia jubileuszu powstania konstytucji pastoralnej, analiza poszczególnych etapów jej powstawania jawi się jako szczególnie interesująca i wartościowa, ponieważ pozwoli uchwycić znaczenie przełomu, jaki dokonał się w tamtych – znamienych dla dalszych losów Kościoła – wydarzeniach, niewolnych od wielu dramatycznych momentów oraz silnej opozycji ze strony niektórych biskupów zgromadzonych na Soborze. Wystarczy tylko wspomnieć, że od Schematu XIII, który można uznać za pierwszy dokument roboczy przyszłej Konstytucji aż do wersji końcowej było przynajmniej 8 różnych tekstów, pomiędzy którymi nie było pełnej ciągłości⁵. Po wtóre, rekonstrukcja procesu kształtowania się tekstu Konstytucji pokaże rozwój refleksji i stopniowego dojrzewania u Ojców Soboru nowych form relacji Kościoła do świata. Towarzyszyła mu także transformacja istotnych przekonań i mentalności wśród szerokiego grona episkopatu. *Aggiornamento*, zaproponowane z wielką odwagą i wielkodusznością przez św. Jana XXIII, w pierw musiało zostać przez Ojców Soboru rozpoznane i zaakceptowane jako własne. W tym kontekście historia redakcji przyszłej Konstytucji *Gaudium et spes*, zwłaszcza do pierwszej debaty w auli podczas trzeciej sesji Soboru, jawi się jako mozolna i pełna wielkich trudności. W końcu niniejsza próba historycznej rekonstrukcji redakcji tekstu pozwoli ukazać także najważniejsze przesłanki stojące u genezy samej Konstytucji, jak również rozwój argumentacji, zwłaszcza w przedmiocie relacji Kościoła do świata.

---

⁴ H. DE LUBAC. *Paradoxe et Mystère de L'Église*. Paris 1967 s. 30-58.

⁵ Losy pierwszych redakcji tekstu Konstytucji *Gaudium et spes* zostały później przedstawione przez niektórych z ich autorów. Do wielu z nich przyjdzie wielokrotnie odwoływać się w niniejszym studium. Por. Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* w: LThK (Vat II). T. 3 s. 242-278 (tekst pierwotnie opublikowany pod tytułem: *L'élaboration du Schéma XIII. L'Église dans le monde de ce temps*. Tournai: Casterman 1968); Ph. DELHAYE. *Histoire des textes de la Constitution pastorale*. W: *L'Église dans le monde de ce temps. Constitution pastorale «Gaudium et spes»*. Red. Y. Congar, M. Peuchmaurd. T. 1. Paris: Éditions du Cerf 1967 s. 215-277; M. MCGRATH. *Note storiche sulla costituzione*. W: *La Chiesa nel mondo d'oggi*. Red. G. Barauna. Firenze: Vallecchi 1966 s. 141-156; R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale „Gaudium et spes”*. W: Z. ALSZEGHY i in. *La Chiesa nel mondo contemporaneo. [La Costituzione Pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo. Introduzione storico-dottrinale. Testo latino e traduzione italiana. Esposizione e commento]*. Torino-Leumann: Editrice Elledici 1966² s. 17-134; H. DE RIEDMATTEN. *Storia della costituzione pastorale*. W: *La Chiesa nel mondo contemporaneo. Commento alla costituzione pastorale „Gaudium et spes”*. Red. E. Giammancheri. Brescia: Queriniana 1966² s. 19-59.

I. PROFETYCZNE SPOJRZENIE ŚW. JANA XXIII

W literaturze soborowej każdy z dokumentów ma swoją własną historię jako *iter documenti*, oddającą dzieje tekstu od okresu przygotowania aż do ostatniego głosowania w auli soborowej. Historia Konstytucji *Gaudium et spes*, która w czasie redagowania i dyskusji nosiła roboczą nazwę Schemat XIII (początkowo Schemat XVIII) jest o tyle krótsza, że w okresie przygotowawczym nie przewidywano takiego dokumentu⁶. Choć z drugiej strony – jak dość wymownie w przededniu ostatniego głosowania nad końcową wersją dokumentu zwrócił uwagę mons. G. Garrone, główny moderator Schematu XIII na Soborze – był to jedyny schemat, którego Jan XXIII formalnie się domagał, gdyż dzięki niemu właśnie odległe przygotowanie do działania, jakie zapewnia Konstytucja *Lumen gentium*, przekształca się w przygotowanie bezpośrednie i w początek dialogu ze światem⁷.

Mimo że nie planowano pierwotnie osobnego dokumentu, który obejmowałby kwestie związane bezpośrednio z relacją Kościoła do świata ani z szeroko rozumianą problematyką społeczną, szereg ważnych kwestii podjętych w toku prac nad późniejszym Schematem XIII znalazło wyraz w nadsyłanych do Rzymu w okresie przygotowawczym wypowiedziach biskupów. Poruszano w nich mianowicie zagadnienia stosunku Kościoła do nauki, społeczności międzynarodowej, do niektórych nurtów życia społecznego, a w szczególności do ateizmu, marksizmu, liberalizmu, rasizmu, totalitaryzmu itp. Spośród innych spraw nie brakowało wypowiedzi na temat nauki społecznej Kościoła, małżeństwa, czasu wolnego i wypoczynku, sportu itp. W związku z tym w dokumentach przygotowawczych wyłoniono specjalny dział zagadnień nazwany *De actuositate Ecclesiae*, który zawierał 85 propozycji usystematyzowanych w pięć kategorii: działalność charytatywna, społeczna, polityczna, zaangażowanie na rzecz krajów rozwijających się oraz troska ze strony Kościoła o pokój⁸.

---

⁶ Por. J. MAJKA. *Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski*. Poznań: Pallottinum 1986³ s. 527.

⁷ Por. M. MCGRATH. *Miejsce Konstytucji pastoralnej w dziele Soboru*. Tłum. Z. Więckowski. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Red. B. Lambert. Warszawa: PAX 1968 s. 325.

⁸ Por. J. MAJKA. *Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej*, s. 527-528; Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution*, s. 242-245.

Niezwykle istotne dla podjęcia przez Sobór problematyki relacji Kościoła do świata i późniejszego kształtu samej Konstytucji okazały się przemówienia i pisma św. Jana XXIII w okresie między ogłoszeniem zamiaru zwołania Soboru Ekumenicznego a jego rozpoczęciem. Wśród nich warto wspomnieć m.in. alokucję do członków Komisji Przygotowawczej z 14 listopada 1960 r. W niej Papież w sposób wyraźny otworzył perspektywy Soboru na problemy, które ostatecznie zostały podjęte w przyszłej Konstytucji. Oprócz zagadnień związanych z wiarą, doktryną Kościoła, dyscypliną kościelną, życiem religijnym i duchowym, Sobór – według Jana XXIII – winien przyczynić się również do wypracowania zasad chrześcijańskiego porządku, obejmującego swoim zasięgiem także życie publiczne, gospodarcze, politykę, kulturę itp.⁹ Spośród innych wypowiedzi wyjątkowego znaczenia nabierają również dwie alokucje związane z podpisaniem 15 maja 1961 r. encykliki *Pacem in terris*, która z pewnością stała się znaczącą inspiracją dla późniejszego Soboru, oraz adresowane do całego świata przesłanie o Soborze *Ecclesia Christi Lumen gentium*, opublikowane 11 września 1962 r. w miesiąc przed rozpoczęciem I Sesji Soboru¹⁰.

W tym znamienym tekście Jan XXIII podejmuje się ukazać naturę i posłannictwo Kościoła zarówno w wymiarze *ad intra*, jak i *ad extra*, koncentrując się zwłaszcza na drugim aspekcie. Papież podkreśla, że świat ma swoje problemy, które od zawsze są w sercu Kościoła. I dlatego pragnie uczynić je przedmiotem uważnego studium podczas zbliżającego się Soboru, aby móc zaproponować rozwiązania, odpowiadające godności człowieka i jego chrześcijańskiemu powołaniu. Jan XXIII przywołuje niektóre z nich: równość narodów, godność małżeństwa, zagadnienie sprawiedliwości społecznej i niedorozwoju, które to Kościół podejmuje jako Kościół wszystkich, a w szczególności jako Kościół ubogich.

---

⁹ Perspektywy dla zbliżającego się Soboru Jan XXIII wyraził m.in. w następujący sposób: „Grandi cose in verità noi attendiamo da questo concilio, che vuol riuscire rinvigorimento di fede, di dottrina, di disciplina ecclesiastica, di vita religiosa e spirituale, ad inoltre grande contributo alla riaffermazione di quei principi di ordinamento cristiano, su cui si ispirano e si reggono anche gli sviluppi della vita civile, economica, politica e sociale. Le legge del Vangelo deve arrivare sin là e tutto avvolgere e penetrare, tutto, anche quanto ci viene *de rore coeli et de pinquedine terre* [Rdz 27, 28]” (*Alokucja podczas uroczystej audiencji do członków Komisji Przygotowawczej Soboru „Venerabilis Fratres, dilecti filii”* [14 listopada 1960]. W: AAS 52:1960 s. 1004-1019).

¹⁰ JAN XXIII. *Nuntius radiophonicus „Ecclesia Christi Lumen gentium”* (11 września 1962). W: AAS 54:1962 s. 678-685. Por. Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 245.

Do kwestii tych Papież nawiązał w przemówieniu otwierającym Sobór w dniu 11 października 1962 r. i ponownie zwrócił uwagę na potrzebę omówienia zadań Kościoła wobec dążeń i potrzeb narodów, do których zalicza przede wszystkim potrzebę miłości, chleba, pokoju, oświaty, sprawiedliwości, braterstwa, poszanowania godności ludzkiej oraz duchowej wolności¹¹. Duch tegoż przemówienia oraz szereg idei w nim zawartych miały bezpośrednie odzwierciedlenie w przyszłej Konstytucji *Gaudium et spes*. Wcześniej znalazły one swój wyraz w apelu Soboru *ad universos homines*, uchwalonym przez Kongregację Generalną 20 października 1962 r., w którym Kościół przypomina, że Bóg umiłował każdego człowieka i że z miłości tej właśnie wypływa stosunek Kościoła do wszystkich ludzi, a w szczególności do biednych, poniżonych i cierpiących. Poruszono w nim też najważniejsze zagadnienia ówczesnego świata, a zwłaszcza problem sprawiedliwości społecznej i pokoju¹².

Horyzonty, które Jan XXIII nakreślił przed zbliżającym się Soborem, z pewnością stworzyły atmosferę oczekiwania, że rozpoczynający się Sobór Ekumeniczny wśród podjętych kwestii rozpatrzy zagadnienie relacji Kościoła do świata i spróbuje wypracować odpowiedź na naglące pytania o znaczenie wartości doczesnych w świetle Ewangelii oraz o stanowisko Kościoła wobec afirmującej postawy człowieka zaangażowanego w budowanie świata. Jednak pod koniec I Sesji Soboru okazało się, że mimo wielkiego entuzjazmu towarzyszącego początkowi obrad soborowych, konkretne rezultaty dotychczasowych prac budziły rozczarowanie. Nie zdołano przyjąć żadnego z siedemdziesięciu przygotowanych na Sobór tekstów. W tym kontekście należy wspomnieć historyczne już przemówienie kard. L.-J. Suenensa, arcybiskupa Malines i Brukseli, stanowiące z perspektywy czasu niejako punkt zwrotny w powstaniu przyszłej Konstytucji *Gaudium et spes* i będące bezpośrednim początkiem długiego i złożonego procesu jej tworzenia. Podczas debaty nad schematem *De Ecclesia*, 4 grudnia 1962 r., kard. Suenens zaproponował pogrupowanie wszystkich zaplanowanych do omówienia kwestii wokół centralnego tematu, jakim jest Kościół – *lumen gentium*. Zaprosił on zgromadzony na Soborze Kościół do odpowiedzi na pytanie: *Quid dicis de te ipsa?*, które stanie się równocześnie okazją do ukazania istoty Kościoła – zgodnie z intuicjami św. Jana XXIII – najpierw w wymiarze *ad intra*, czyli jako tajemnicę Chry-

---

¹¹ Jan XXIII. *Summi Pontificis Allocutio* (11 października 1962). W: AAS 54:1962 s. 786-795.

¹² Por. J. MAJKA. *Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej* s. 528; Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 246.

tusa żyjącego w swoim Mistycznym Ciele, a następnie w wymiarze *ad extra*, które to określenie kryje w sobie wezwanie do dialogu ze światem. W swoim przemówieniu kard. Suenens zaproponował także utworzenie specjalnego sekretariatu w celu przestudiowania warunków dialogu Kościoła ze światem. Ojcowie Soboru zamiast tworzenia nowych struktur soborowych odwołali się do formuły częściej używanej podczas I sesji Soboru, powołując Komisję Mieszaną z członków Komisji Teologicznej oraz Komisji ds. Apostolstwa Świeckich, której przewodniczył kard. F. Cento¹³.

II. PIERWSZE SCHEMATY

Prace nad przygotowaniem osobnego schematu na temat stosunku Kościoła do świata podjęto między I a II sesją Soboru na przełomie 1962 i 1963 r. w niewielkiej grupie ekspertów kierowanej przez 7 biskupów. Owocem ich przemyśleń był pierwszy projekt tekstu *De praesentia efficaci Ecclesiae in mundo hodierno*¹⁴. Nawiązywał on do tradycji wielkich encyklik społecznych i bazował w swojej argumentacji na prawie naturalnym. Z tego to powodu został on poddany w maju 1963 r. ostrej krytyce Komisji Mieszanej, w następstwie czego Komisja Koordynacyjna w lipcu 1963 r. zadecydowała, na wniosek kard. Suenensa, o przygotowaniu nowego projektu, bardziej o nastawieniu biblijnym i teologicznym. Zaproponowano, aby w przyszłym dokumencie relację między Kościołem a światem ująć raczej za pomocą pojęć teologicznych oraz ogólnych zasad, które byłyby wskazaniem w rozwiązaniu naglących problemów ludzkości. Dokument ten miałby istotne znaczenie doktrynalne i dopełniony byłby bardziej szczegółowymi *instrukcjami*, odnoszącymi się do wybranych problemów życia społecznego i wypracowanymi przez grupy ekspertów wywodzących się spośród osób duchownych i świeckich. Miałyby one jednak inną rangę doktrynalną¹⁵.

---

¹³ Por. H. DE RIEDMATTEN. *Storia della costituzione pastorale* s. 20-27.

¹⁴ Tekst rozpoczynał się słowami: „Postquam S. Synodus egit de mysterio Ecclesiae”. Składał się z *proemium* i 6 rozdziałów: powołanie człowieka, osoba ludzka w społeczeństwie, małżeństwo i rodzina, kultura, porządek gospodarczy i sprawiedliwość społeczna oraz wspólnota ludzka i pokój. Por. R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 31-36; Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 247-250.

¹⁵ Por. A. ACERBI. *La Chiesa nel tempo. Sguardi sui progetti di relazioni tra Chiesa e società civile negli ultimi cento anni*. Milano: Vita e Pensiero 1979² s. 212.

Kolejny schemat, nazywany lowańskim, został wypracowany w lecie 1963 r. i miał na celu uwzględnienie uwag skierowanych pod adresem poprzedniego projektu. 5 lipca 1963 r. kard. Suenens zakomunikował A. Prignonowi, rektorowi Kolegium Belgijskiego, o powierzeniu mu przez Komisję Koordynacyjną części doktrynalnej przyszłego dokumentu, który nazwano Schematem XVII. W dniach 6-8 września 1963 r. w Malines zebrała się wąska grupa ekspertów¹⁶, która postanowiła, że Schemat XVII będzie podzielony na dwie części: pierwszą o charakterze doktrynalnym, wchodzącą w skład późniejszych dokumentów Soboru, która miała być traktatem teologii obecności Kościoła w świecie współczesnym oraz część drugą, odnoszącą się do konkretnych kwestii. Miałyby ona formę instrukcji, na temat których Sobór wprost by się nie wypowiedział. Instrukcje te zostałyby wypracowane przez specjalne podkomisje, a jeśli ich redakcja nie zakończyła się w czasie Soboru, byłyby przydzielane komisje posoborowe. Tocząca się dyskusja na bazie projektu zaproponowanego przez G. Philipsa obejmowała cztery kwestie: Kościół, świat, obecność Kościoła w świecie współczesnym oraz konkretne przejawy posługi Kościoła wobec świata. Wskazano na konieczność opisu fenomenologicznego świata począwszy od jego przeobrażeń. Podkreślono znaczenie sensu historii i jej relacji z niezmiennymi wartościami oraz zwrócono uwagę na względną autonomię rzeczywistości ziemskich. Odnośnie do obecności Kościoła w świecie współczesnym uwypuklono szczególnie postawy dialogu, szacunku dla wolności oraz solidarności poprzez czynną miłość i pełną prostoty ewangeliczną obecność Kościoła¹⁷.

Owoce tych dyskusji była kolejna redakcja przyszłej Konstytucji, która nosiła tytuł: *Adumbratio schematis XVII: De activa praesentia Ecclesiae in mundo aedificando*¹⁸. Był to z pewnością tekst bardziej teologiczny od poprzednich. Podkreślał znaczenie transcendentno-eschatologiczne Królestwa Bożego, ale także przemiany dokonujące się wewnątrz współczesnego świata. Zwracał uwagę na ambiwalentność historii, ale równocześnie wskazywał na konieczność zabezpieczenia wolności osoby ludzkiej. Na pewno był znaczącym krokiem naprzód. Z perspektywy czasu zwraca się uwagę, że odszedł on od przeciwstawiania sobie dwóch augustiańskich społeczności (państw): Bożej

---

¹⁶ Wśród obecnych byli: L. Cerfaux, G. Philips, A. Prignon, G. Thils, Ph. Delhaye, A. Dondeyne, Ch. Moeller, Y. Congar, K. Rahner, R. Tucci, B. Rigaux. Por. R. TUCCI, *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 40.

¹⁷ Por. Ch. MOELLER, *Die Geschichte der Pastoralverfassung* s. 252; De H. RIEDMATTEN, *Storia della costituzione pastorale* s. 65-68.

¹⁸ W: ACC(GS) D. 2 Doc. 7/IX.

i doczesnej. Każda z nich ma swoje korzenie w Chrystusie i ciąży ku Niemu, przez co chrześcijanie są wezwani ku temu, aby angażować się w sprawę tego świata¹⁹.

Dotychczasowy przebieg prac nad przyszłą Konstytucją wskazywał, że dalsze redakcje będą szły w dwóch kierunkach: odejścia od dotychczasowego prawnonaturalnego ujęcia „doktryny społecznej” na rzecz odczytania relacji Kościoła do świata w kluczu teologicznym i ewangelicznym oraz uniknięcia zbyt abstrakcyjnego i dedukcyjnego przedstawienia nauki Kościoła na rzecz wykładu odwołującego się do konkretów i do metody indukcyjnej²⁰.

III. MIĘDZY ZURYCHEM A ARICCIĄ

Kolejny projekt, odwołujący się do tych dwóch przesłanek, powstał w języku francuskim między styczniem a majem 1964 r. i został przesłany Ojcom Soboru 4 lipca, w celu przedyskutowania go na zbliżającej się jesiennej sesji Soboru²¹. Do historii redakcji przyszłej Konstytucji przeszedł on jako Schemat z Zurychu²². Okres ten jest dlatego ważny dla dalszych losów tekstu, że łączy się chronologicznie z rozpoczęciem pontyfikatu przez nowego papieża Pawła VI i podjęciem przez niego dalszych obrad Soboru. Bł. Paweł VI, idąc za przykładem swego poprzednika św. Jana XXIII postanowił, że kwestia relacji między Kościołem a światem winna się znaleźć pośród finalnych kwestii podjętych przez Sobór²³.

Schemat z Zurychu nosił tytuł *Ecclesia in mundo huius temporis*²⁴. W porównaniu z tekstem z Louvain i tekstami poprzednimi stał się przełomem, który zaważył na następnych redakcjach oraz tekście końcowym Konstytucji. Przyjęto w nim metodę opisowo-dedukcyjną. Punktem wyjścia nie były już

---

¹⁹ Por. *Adumbratio* nr 7.

²⁰ Por. A. ACERBI. *La Chiesa nel tempo* s. 213.

²¹ Por. M. MCGRATH. *Note storiche sulla costituzione* s. 148.

²² Por. Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 259-261.

²³ Por. *Summi Pontificis Allocutio „Salvete, Fratres in Christo”* (29 września 1963). W: AAS 55:1963 s. 841-859.

²⁴ Zaczynał się słowami: „Gaudium et luctus, spes et angor hominum huius temporis” i składał się z wprowadzenia, 4 rozdziałów oraz zakończenia. Rozdziały nosiły następujące tytuły: *De unica hominis vocatione, Ecclesia ministerio Dei et hominum dedita; De ratione christianorum sese habendi erga mundum in quo vivunt; De muneribus a christianis nostrae aetatis implendis*. Por. *Ecclesia in mundo huius temporis* (Zurych, 4, 9, 13 marca 1964). W: ACC (GS) D. 3 Doc. 3/6.

odtąd założenia teologiczne, lecz opis konkretnej rzeczywistości współczesnego świata. Dane rzeczywistości historycznej odczytywano za pomocą znaków czasu. Jako kontynuacja tekstu z Louvain, a w przeciwieństwie do wcześniejszych wersji, redakcja ta – bardziej o charakterze teologiczno-pneumatologicznym niż legislacyjnym – ukazywała podwójne powołanie człowieka – nadprzyrodzone oraz doczesne, ziemskie. Podkreślała dobroć stworzenia wszczepionego w Chrystusa, który poprzez wcielenie przyjął ludzką naturę ze wszystkimi konsekwencjami, z wyjątkiem grzechu oraz znaczenie miłości dla zbawiania świata. Uznawała dzieło Ducha Świętego, obecnego w świecie i w historii w różnych przejawach i pod różnymi postaciami. Działanie to przyczynia się do urzeczywistniania cywilizacji bardziej ludzkiej, bardziej zjednoczonej i dążącej do pokoju²⁵. W końcu podkreślono znaczenie miłości jako prawa i jako najwyższej cnoty, która wraz ze sprawiedliwością została uznana za najważniejszy imperatyw Ewangelii. Miłość – jak podkreślono w tekście – prowadzi osobę do odpowiedzialnego zrozumienia prawdziwych potrzeb duchowych, moralnych i kulturalnych współczesnego świata. Temu zainteresowaniu towarzyszy otwarcie na świat oraz dialog i współpraca ze wszystkimi, którzy są wrażliwi na inspiracje Ewangelii²⁶.

Schemat z Zurychu, uznany za wystarczająco dojrzały, aby stać się przedmiotem dyskusji w auli, został przyjęty przez Komisję Koordynacyjną Soboru w dniu 26 czerwca 1964 r. i przekazany Pawłowi VI, który 3 lipca tegoż roku potwierdził tę opinię podczas audiencji udzielonej Sekretarzowi Stanu. Wkrótce został opublikowany drukiem jako *Schemat XIII* i rozesłany do zapoznania się Ojcom Soboru²⁷.

Wydaje się, że ta faza redakcji przyszłej Konstytucji *Gaudium et spes* stała się przełomem w dalszych pracach nad tekstem. Podjęła ostateczny wysiłek pokonania obustronnej ignorancji, niezrozumienia i dostrzeganej wielokrotnie w historii oschłości między Kościołem a nowożytnym światem. Jej celem odtąd była nie tyle próba znalezienia całościowo usystematyzowanej doktryny na temat relacji Kościoła do świata, co raczej opisanie tej relacji, by w ten sposób przyczynić się do dialogu ze wszystkimi ludźmi i móc w słuchać się w ich sposób widzenia sytuacji i własnych problemów. Jest to o tyle istotne, że wszyscy oni na swój sposób doświadczają, jaka powinna być relacja Ko-

---

²⁵ Por. tamże nr 1-3, 5-11, 15.

²⁶ Por. tamże nr 16, 18, 20.

²⁷ Por. *De Ecclesia in mundo huius temporis* (3 lipca 1964). W: *Acta Synodalia III/V* s. 116-142. Por. także: R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 59-63; Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 261.

ściola do najistotniejszych problemów współczesności, w jaki sposób Kościół uczestniczy w rozwoju ludzkości i świata, a w końcu, co mogą i powinni uczynić chrześcijanie, by przyczynić się do rozwiązania nabrzmiałych problemów współczesności²⁸.

Ostatecznie *Schemat XIII*, który jako pierwszy stał się przedmiotem publicznej debaty na III Sesji Soboru, miał za sobą długą historię wielu tekstów wypracowanych przez liczne komisje. Dyskusję nad nim podjęto po raz pierwszy 20 października 1964 r. podczas 105 kongregacji generalnej i zakończono 11 listopada 1964 r.²⁹

Zaprezentowany tekst składał się z dwóch zasadniczych części: głównej, której trzy pierwsze rozdziały traktowały o powołaniu człowieka, o Kościele w służbie Bogu i człowiekowi oraz o obecności i posłannictwie chrześcijan w świecie, w którym żyją. Czwarty rozdział podejmował w sposób syntetyczny zagadnienia szczegółowe (m.in. osoba we wspólnocie, małżeństwo i rodzina, kultura, życie gospodarczo-społeczne, wspólnota międzynarodowa i pokój), które były raz jeszcze szerzej omówione w drugiej części składającej się z szeregu aneksów. Aneksy nie stały się przedmiotem debaty w auli, lecz tylko interwencji pisemnych. Po burzliwej dyskusji, w której nie brakowało dramatycznych momentów, oraz głosowaniu, w wyniku którego przy 1579 głosach za i 296 przeciwnych, *Schemat XIII* został zaakceptowany jako podstawa dalszych prac. Głosowanie to było bardzo ważne dla Komisji Mieszanej, ponieważ potwierdziło status prawny Schematu³⁰.

Pojawiające się w toku debaty głosy krytyczne dotyczyły przede wszystkim aspektu doktrynalnego, w tym zwłaszcza relacji między porządkiem nadprzyrodzonym a doczesnym. Niektórzy Ojcowie Soboru życzyli sobie, aby do obrad został włączony problem zbieżności nadprzyrodzonej misji Kościoła z porządkiem natury, co łączyło się z mocnym podkreśleniem soteriologicznego w istocie charakteru Kościoła i ukazaniem, że jego zbawcza obecność w świecie pozostaje w ścisłym związku z katastrofą grzechu. W dyskusji wypłynęły także niektóre z wielkich problemów, które były aktualnie niepokojem wszystkich: ateizm, komunizm, ubóstwo, wojna, sposoby pomocy krajom rozwijającym się, a także w końcu definicja świata oraz adresaci samego Schematu. Odnośnie do ostatniej kwestii okazało się wkrótce, że

---

²⁸ Por. M. MCGRATH. *Note storiche sulla costituzione* s. 148; A. ACERBI. *La Chiesa nel tempo* s. 213-214.

²⁹ Por. Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 262-264.

³⁰ Por. J.J. HAMER. *L'elaborazione della „Gaudium et spes”*: significato e importanza nel contesto del Concilio Vaticano II. „Laici oggi” 1996 nr 39 s. 33.

zdecydowana większość Ojców Soboru proponowała skierowanie Schematu do wszystkich ludzi, używając przy tym terminologii zrozumiałej dla wszystkich. Część biskupów, zwłaszcza z krajów Trzeciego Świata uważała, że proponowany Schemat za bardzo ukierunkowany jest na cywilizację Zachodu, podczas gdy winien bardziej wyrażać różnorodność, w której ma się dokonywać proces inkulturacji Ewangelii³¹.

Pierwsza generalna debata nad *Schematem XIII* wprowadziła pewnego rodzaju niepewność wśród odpowiedzialnych za tekst. Z jednej strony bowiem został on przyjęty jako podstawa dalszych prac, z drugiej zaś nie brakowało opinii przeciwnych tejże akceptacji. Oprócz tego często pojawiały się w auli prośby o uwzględnienie szeregu kwestii zawartych w dołączonych do Schematu aneksach do tekstu głównego przyszłego dokumentu, podczas gdy inne zagadnienia z różnych motywów nie zostały przez Ojców Soboru podjęte i jako takie nie mogły być ratyfikowane w ich dotychczasowym kształcie.

W listopadzie 1964 r. członkowie Komisji Mieszanej podjęli decyzję dokonania rewizji tekstu o wiele głębszej niż sugerowały to wystąpienia Ojców Soboru. Przedmiotem powtórnej analizy stały się centralne zagadnienia: teologiczny sens świata, jego relacje z Kościołem, stosunek między porządkiem stworzenia a porządkiem zbawienia, a także rozumienie *znaków czasu*³². W tym celu został powołany nowy komitet redakcyjny, w skład którego weszli Ojcowie P. Hirschmann, Ch. Moeller, R. Tucci oraz P. Haubtmann. Komitet ten przejął pełną odpowiedzialność redakcyjną. W tym okresie nastąpiła zasadnicza zmiana struktury przyszłej Konstytucji. Wychodząc naprzeciw licznym prośbom, komitet postanowił umieścić jako wprowadzenie w miarę kompletne i precyzyjne przedstawienie fundamentalnych aspektów obecnego czasu. Zadanie to zostało zlecone specjalnej podkomisji, która podjęła prace rozpoczęte już podczas III Sesji Soboru przez grupę określaną jako zespół „dotyczący znaków czasu”, animowaną przez mons. McGratha i kan. F. Houtarda. Usunięcie ze Schematu aneksów oraz włączenie licznych i szczegółowych tematów do zasadniczego tekstu zwiększyło znacząco jego objętość i spowodowało podział na dwie części. Pierwsza odpowiadała trzem rozdziałom tekstu z Zurychu i miała mieć charakter ściśle doktrynalny. Druga z kolei miała być poświęcona wyłącznie kwestiom szczegółowym: osobie we

---

³¹ Por. P. HAUBTMANN. *Rola Kościoła w świecie współczesnym*. Tłum. E. Wojakowski. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II* s. 315; H. DE RIEDMATTEN, *Storia della costituzione pastorale* s. 44-46.

³² Por. A. ACERBI. *La Chiesa nel tempo* s. 219; R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 78-99.

wspólnocie, rodzinie i małżeństwu, kulturze, porządkowi społeczno-gospodarczemu, wspólnocie międzynarodowej i pokojowi. Wspomniana na początku kwestia została włączona do części pierwszej, a do części drugiej dodano zagadnienie życia politycznego. Punkt ten zredagowano w pośpiechu podczas spotkania w Ariccii. Każdy z przewidzianych rozdziałów powinien być stać się przedmiotem pracy osobnej podkomisji. Na wyraźne życzenie wielu Ojców znacząco powiększono liczbę konsultantów i zespoły redakcyjne³³.

Opracowanie nowego tekstu miało miejsce w dniach 31 stycznia–6 lutego 1965 r. podczas spotkania w Ariccii, w którym pod przewodnictwem kard. F. Cento oraz mons. E. Guano uczestniczyło 29 Ojców soborowych, 38 ekspertów i ok. 20 świeckich. Prace nad tekstem toczyły się, z wyjątkiem jednej sesji plenarnej, wyłącznie w podkomisjach. Jeśli chodzi o pierwszą część, jak i wprowadzenie o znakach czasu, pracę podjęto prawie od początku, nie uwzględniając w ogóle tekstu z Zurychu. Z kolei przy redakcji części drugiej posłużono się materiałem zawartym w czwartym rozdziale oraz w aneksach. Jednak sposób prezentacji został całkowicie odnowiony³⁴.

Kolejnymi etapami w redakcji Schematu XIII była sesja poświęcona rewizji generalnej, która odbyła się w dniach 8-13 lutego w 1965 r. w Rzymie zaraz po spotkaniu w Ariccii. Po raz kolejny miała miejsce prezentacja wszystkich punktów z możliwością wnoszenia poprawek. Ostatecznie tekst stał się w dniach od 29 marca do 6 kwietnia 1965 r. przedmiotem obrad Komisji Mieszanej, która go zaaprobowała i przekazała następnie Komisji Koordynacyjnej. Ta, z kolei, 11 maja 1965 r., po wysłuchaniu relacji kard. Suenensa i szerokiej dyskusji, zdecydowała o przekazaniu go Ojcom Soboru *prout iacet* w randze konstytucji pastoralnej. W dniu 28 maja 1965 r. przygotowany tekst otrzymał autoryzację Pawła VI. Warto w tym miejscu nadmienić, że przygotowany tekst, którego argumentacja ogniskowała się wokół antropologii chrześcijańskiej, był już na tyle gruntownie dopracowany, że było możliwe jego ostateczne zatwierdzenie podczas zbliżającej się IV Sesji Soboru, kiedy jeszcze nie było wiadomo, że będzie to ostatnia sesja Soboru³⁵.

---

³³ Por. H. DE RIEDMATTEN. *Storia della costituzione pastorale* s. 46-47; J.J. HAMER. *L'elaborazione della „Gaudium et spes”* s. 35; Ch. MOELLER. *Die Geschichte der Pastoral-konstitution* s. 264-266.

³⁴ Por. *Schema XIII* (5 lutego 1965). W: ACC(GS) D. 5 Doc. C/18. Por. także: R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 85-90.

³⁵ Przygotowany tekst nosił nazwę: *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis* (28 maja 1965). W: *Acta Synodalia IV/I* s. 442-515. Por. także: H. DE RIEDMATTEN. *Storia della costituzione pastorale* s. 48-49; R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 91-99.

*

Sama debata nad przedłożonym tekstem podczas IV Sesji Soboru nie naruszyła wypracowanej w Aricci struktury dokumentu, choć przyniosła szereg uwag i wniosków tekstowych. Owocem trwających od 21 września do 8 października 1965 r. dyskusji były 163 interwencje ustne i wiele pisemnych. Praca nad ich uwzględnieniem trwała cały listopad. W międzyczasie została przygotowana poprawiona wersja Schematu (*textus recognitus*³⁶), która stała się podstawą głosowania nad poszczególnymi punktami podczas 163 kongregacji generalnej (17 listopada 1965 r.). W wyniku kontynuowania równoległych prac nad tekstem i dalszymi jego poprawkami opracowano wersję zmodyfikowaną (*textus denuo recognitus*³⁷), nad którą 4 grudnia 1965 odbyły się kolejne głosowania. Ujawniły one większą zgodność stanowisk, tak że na ostatniej, 168 kongregacji generalnej, przystąpiono do głosowania nad całym schematem³⁸. Tekst końcowy uzyskał 2111 głosów *placet* przeciwko 251 *non placet*. Ostateczną sankcję otrzymał on w dniu 7 grudnia 1965 r. na 9 sesji publicznej Soboru Watykańskiego II podczas głosowania, w którym 2309 Ojców opowiedziało się za, 75 przeciw, a 10 głosów było nieważnych. Paweł VI, aprobując głosowanie, niezwłocznie promulgował tekst jako Konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym, zaczynającą się od słów: *Gaudium et spes*³⁹.

Już następnego dnia Konstytucja doczekała się najbardziej miarodajnego komentarza. Paweł VI poświęcił jej obszernie fragmenty homilii podczas kończącego Sobór posiedzenia. Papież przywołał w niej raz jeszcze podstawowe inspiracje, które stały u genezy powstania Konstytucji. Całość prac Soboru, a zwłaszcza pragnienie spotkania ze światem współczesnym i jego nabrzmiałymi problemami, było inspirowane miłością – przedmiotem pierwszego przykazania Chrystusa⁴⁰.

---

³⁶ Por. *Schema constitutionis pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis. Textus recognitus et relationes (12-13 listopada 1965)* W: *Acta Synodalia IV/VI* s. 421-560.

³⁷ Por. *Acta Synodalia IV/VII* s. 234-314.

³⁸ Wyniki głosowań nad poszczególnymi fragmentami Konstytucji *Gaudium et spes* przedstawia Ch. MOELLER. Por. *Die Geschichte der Pastoralkonstitution* s. 279.

³⁹ Por. J. MAJKA. *Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej* s. 529; H. DE RIEDMAT-TEN. *Storia della costituzione pastorale* s. 56-59; Ph. DELHAYE. *Histoire des textes de la Constitution pastorale*. W: *L'Eglise dans le monde de ce temps*. T. 1 s. 257-267; R. TUCCI. *Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale* s. 125-134.

⁴⁰ Por. PAWEŁ VI. *Homilia kończąca Sobór „Ascolterete fra poco”* (8 grudnia 1965). W: *AAS* 58:1966 s. 1-8.

Sobór w Konstytucji *Gaudium et spes* pozostawił Kościołowi dokument niezwykle. Na jego odmienność wskazuje już chociażby ukazany sam proces jego redakcji, pastoralny charakter, szeroka perspektywa poruszonych w nim zagadnień, użyty język i zastosowana metodologia, a także głęboko zakorzeniony humanizm. Konstytucja soborowa, poprzez unikanie zbyt szczegółowych analiz poszczególnych zagadnień i konkretnych wskazań, a także przez ograniczenie się raczej do ukazania metody rozwiązywania analogicznej problematyki w każdym czasie, ma charakter w pewnym sensie ponadczasowy. Także sposób odczytywania „znaków czasu” i dostosowywania do nich zarówno nauczania ewangelicznego, jak i praktycznej działalności, pozwala jej na dotknięcie ogółu spraw wywierających bezpośredni wpływ na człowieka w jego ziemskim bytowaniu, a także związanych z życiem społecznym oraz działalnością Kościoła. Ostatecznie więc o nowości Konstytucji nie decyduje jedynie jej strona treściowa, gdyż problematyka w niej zawarta w różnych aspektach mieści się w zasadzie w całości nauczania społecznego Kościoła, ale raczej jej wymiar metodologiczny, sposób wykładu nie będący jedynie przykładem syntezy, lecz także oryginalnym sposobem referowania poszczególnych zagadnień i poszukiwania na nie odpowiedzi. Stał się on swoistego rodzaju paradygmatem dla dalszych poszukiwań i refleksji nad społecznym obszarem bytowania człowieka oraz społecznym posłannictwem Kościoła. Kwestie te staną się przedmiotem naukowych rozważań ostatniej części tryptyku.

BIBLIOGRAFIA

Wykaz skrótów

AAS	– „Acta Apostolicae Sedis”. Commentarium officiale. Roma: Typis Polyglottis Vaticanis 1909-
ACC(GS)	– Archiwum „La Civiltà Cattolica” (dotyczące KDK).
<i>Acta Synodalia</i>	– <i>Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II</i> . Red. Archivii Concilii Oecumenici Vaticani II. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis 1970.
LThK (2Vat)	– <i>Lexikon für Theologie und Kirche</i> . T. 1-10. Red. J. Höfer, K. Rahner. Freiburg im Br.: Herder 1957-1965. (<i>Das Zweite Vatikanische Konzil. Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen lateinisch und deutsch, Kommentare</i> . T. 1-3. Red. H. Vorgrimler. Freiburg im Br.: Herder 1966-1968).

I. ŹRÓDŁA

1. Schematy przygotowawcze Konstytucji *Gaudium et spes*

- Adumbratio schematis XVII: De activa praesentia Ecclesiae in mundo aedificando.*
W: ACC(GS) D[ossier] 2 Doc. 7/IX.
Ecclesia in mundo huius temporis (Zurych, 4, 9, 13 marca 1964). W: ACC (GS) D. 3 Doc. 3/6.
De Ecclesia in mundo huius temporis (3 lipca 1964). W: *Acta Synodalia* III/V s. 116-142.
Schema XIII (5 lutego 1965). W: ACC(GS) D. 5 Doc. C/18.
Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis (28 maja 1965). W: *Acta Synodalia* IV/I s. 442-515.
Schema constitutionis pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis. Textus recognitus et relationes (12-13 listopada 1965). W: *Acta Synodalia* IV/VI s. 421-560.

2. Alokucje papieskie

- JAN XXIII: *Alokucja podczas uroczystej audiencji do członków Komisji Przygotowawczej Soboru „Venerabiles Fratres, dilecti filii”* (14 listopada 1960). W: AAS 52:1960 s. 1004-1019.
JAN XXIII: *Nuntius radiophonicus „Ecclesia Christi Lumen gentium”* (11 września 1962). W: AAS 54:1962 s. 678-685.
JAN XXIII: *Summi Pontificis Allocutio* (11 października 1962). W: AAS 54:1962 s. 786-795.
PAWEŁ VI: *Summi Pontificis Allocutio „Salvete, Fratres in Christo”* (29 września 1963). W: AAS 55:1963 s. 841-859.
PAWEŁ VI: *Homilia kończąca Sobór „Ascolterete fra poco”* (8 grudnia 1965). W: AAS 58:1966 s. 1-8.

II. LITERATURA

- ACERBI A.: *La Chiesa nel tempo. Sguardi sui progetti di relazioni tra Chiesa e società civile negli ultimi cento anni.* Milano: Vita e Pensiero 1979².
DE RIEDMATTEN H.: *Storia della costituzione pastorale.* W: *La Chiesa nel mondo contemporaneo. Commento alla costituzione pastorale „Gaudium et spes”.* Red. E. Giammancheri. Brescia: Queriniana 1966² s. 19-59.
DELHAYE Ph.: *Histoire des textes de la Constitution pastorale.* W: *L’Eglise dans le monde de ce temps. Constitution pastorale „Gaudium et spes”.* Red. Y. Congar, M. Peuchmaurd. T. 1. Paris: Éditions du Cerf 1967 s. 215-277.
GOCKO J.: *Kościół Vaticanum II i jego eklezjologia. Próba retrospekcji z perspektywy 50 lat Gaudium et spes (I).* „Roczniki Teologiczne” 61:2014 z. 3 s. 135-157.
HAMER J.J.: *L’elaborazione della „Gaudium et spes”: significato e importanza nel contesto del Concilio Vaticano II.* „Laici oggi” 1996 nr 39 s. 32-43.
HAUBTMANN P.: *Rola Kościoła w świecie współczesnym.* Tłum. E. Wojakowski. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II.* Red. B. Lambert. Warszawa: PAX 1968 s. 314-322.
JAN PAWEŁ II: *Przekroczyć próg nadziei.* Lublin: RW KUL 1994.
KUBIŚ A.: *Wprowadzenie do „Lumen gentium” – Konstytucji dogmatycznej o Kościele.* W: *Idee przewodnie soborowej Konstytucji o Kościele.* Red. S. Grzybek. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1971 s. 7-44.

- MAJKA J.: Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. W: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Poznań: Pallottinum 1986³ s. 521-536.
- MCGRATH M.: Miejsce Konstytucji pastoralnej w dziele Soboru. Tłum. Z. Więckowski. W: Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II s. 325-329.
- MCGRATH M.: Note storiche sulla costituzione. W: La Chiesa nel mondo d'oggi. Red. G. Barauna. Firenze: Vallecchi 1966 s. 141-156.
- MOELLER Ch.: Die Geschichte der Pastoralkonstitution w: LThK (Vat II). T. 3 s. 242-278 (tekst pierwotnie opublikowany pod tytułem: L'élaboration du Schéma XIII. L'Eglise dans le monde de ce temps. Tournai: Casterman 1968).
- PRZYBYLSKI B.M.: Układ i język Konstytucji dogmatycznej o Kościele. „Ateneum Kapłańskie” 57:1965 t. 68 s. 261-269.
- TUCCI R.: Introduzione storico-dottrinale alla Costituzione Pastorale „Gaudium et spes”. W: Z. ALSZEGHY i in. La Chiesa nel mondo contemporaneo. [La Costituzione Pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo. Introduzione storico-dottrinale. Testo latino e traduzione italiana. Esposizione e commento]. Torino–Leumann: Editrice Elledici 1966² s. 17-134.

KOŚCIÓŁ *VATICANUM II* I JEGO EKLEZJOLOGIA
PRÓBA RETROSPEKCJI Z PERSPEKTYWY 50 LAT *GAUDIUM ET SPES*
(II)

S t r e s z c z e n i e

Artykuł jest kontynuacją większego projektu badawczego, którego przedmiotem jest spojrzenie na eklezjologię Soboru Watykańskiego II. Bezpośrednią okazją do jego podjęcia jest przypadająca 50. rocznica ostatniego soboru powszechnego (1962-1965), a w sposób szczególnie rocznica publikacji Konstytucji pastoralnej *Gaudium et spes*.

Druga część tryptyku w centrum naukowych rozważań stawia samą Konstytucję *Gaudium et spes*, ogniskując się przede wszystkim na historii jej redakcji; historii pełnej dramaturgii i nieoczekiwanych zwrotów. Analiza poszczególnych etapów pozwoli uchwycić znaczenie przełomu, jaki dokonał się w tamtych – znamienych dla dalszych losów Kościoła – wydarzeniach.

Słowa kluczowe: Sobór Watykański II, eklezjologia, Konstytucja *Gaudium et spes*.